

MEDITATSIOONID ESIMESEST FILOSOOFIAST*

Katkendid

René Descartes

Tõlkinud Marju Lepajõe

TEINE MEDITATSIOON

Inimvaimu loomusest: et ta on tuntum¹ kui keha

Sattusin eilse meditatsiooni peale² sedavõrd suurtesse kahtlustesse, et ma ei suuda neid enam unustada, ometi ei näe ka, kuidas neile lahendust leida; otsekui oleksin ootamatult langenud sügavasse veekeerisesse ja nii segaduses, et ei suuda jalga põhja panna ega mitte ka pinnale välja ujuda. Üritan siiski ja püüan uuesti minna sama teed mis eilegi – seega jättes kõrvale kõik, mis vähimalgi määral kahelda laseb, täpselt nii, nagu oleksin teada saanud, [1642] et see on üldse vale; ja lähen edasi, seni kui jõuan mingi kindla teadmiseni, või siis kindla teadmise asemel vähemalt selleni, et mingit kindlat teadmist ei ole. Archimedes ei otsinud midagi muud kui üksnes punkti, mis oleks püsiv ja liikumatu, selleks et liigutada paigast kogu maad; tuleb loota midagi niisama suuri, kui leiaksin kasvõi midagi vähimalgi määral kindlat ja kõigutamatu.

Niisiis eeldan, et kõik, mida ma näen, on võlts; usun, et mitte miski sellest, mida valelik mälu esile toob, pole kunagi eksisteerinud; meeli ei ole mul üldse; keha, kuju, ulatus, liikumine ja koht on kimäärid. Mis siis tõeks jääb? Võib-olla üksnes see, et mitte miski pole kindlalt teada.

Ent kust ma tean, et kõigest äsja loendatust pole olemas midagi erinevat, mille puhul mingit võimalust kahelda ei ole? Kas pole olemas kedagi Jumalat – või ükskõik mis muu nimi talle anda – kes saadab minu sisse³ needsamad mõtted? Aga miks ma peaksin seda arvama. kui võiksin ehk isegi olla nende mõtete autor? Kas pole ma siis vähemasti ise miski? Aga ma ju ütlesin just äsja, et mul pole mingeid meeli ega mingit keha. Ometi takerdun siinkohal: sest mis sellest tuleneb? Kas olen nii seotud keha ja meelte külge, et ma ilma nendeta olemas olla ei saa? Ent ma olen ennast veennud, et maailmas üldse midagi ei ole, ei taevast, ei maad, ei vaime [mentes], ei kehi; kas järelikult ei ole ka mind olemas? Vastupidi, kindlasti ma olin, kui ennast veensin⁴. Ent on keegi pettur ülimalt võimas, ülimalt kaval, kes mind alati sihikindlalt eksitab. Seega olen kahtlemata olemas ka mina, kui ta eksitab mind; ja eksitagu palju tahab, ta ei saavuta siiski iialgi, et ma oleksin eimiski, niikaua kuni ma mõtlen, et ma miski olen. Niisiis, olles kõike järele kaalunud küllaldaselt ja enamgi veel, tuleb lõpuks jõuda otsusele, et see, mida ütlesin: *mina olen, mina eksisteerin*, on paratamatult tõde, kui ma seda iganes sõnas väljendan või vaimuga haaran.

Comment [L1]: Küsimus1: meetod

Comment [L2]: Küsimus1: taotlus

Comment [L3]: Küsimus2: kahtlused

Comment [L4]: Siin lõigus üleminek 2-It 3-le, läbisegi kahtlused ja tõsikindla teadmiseni jõudmine

* Tõlgitud *Renati Des Cartes. Meditationes De Prima Philosophia, In quibus Dei existentia, & animae humanae à corpore distinctio, demonstrantur. Meditationes II, VI. (Oeuvres de Descartes. Publ. Par Ch. Adam & P. Tannery. Vol. VII Paris: Léopold Cerf, 1904; p. 23-34, 71-90).*

¹ Descartes'i autoriseeritud prantsuse tõlkes (1647 Louis Charles d'Albert): *est plus aisé à connaître* "kergemini tunnetatav". *Siin ja edaspidi tõlkija märkused.*

² Eelnev, esimene meditatsioon käesolevas teoses, pealkirjastatud: "Sellest, milles on võimalik kahelda".

³ Prantsuse versioon: "...saadab minu vaimusse".

⁴ Prantsuse versioon: "...või üldse millestki mõtlesin".

Aga ma ei mõista veel piisavalt, kes see mina on, kes minuna on juba paratamatult olemas; ja järgnevalt tuleb hoiduda, et ma [1643] juhuslikust hooletusest midagi muud iseeneseks ei peaks, ega eksiks niimoodi kõrvale sellestki tunnetusest, mida pürin kinnitama kõige kindlamaks ja evidentsemaks teadmiseks. Mistõttu keskendun praegu sellele, milleks ma varem uskusin ennast olevat, enne kui tulin praeguste mõtete peale. Sellest lähtudes jätan seejärel kõrvale kõik, mille eeltoodud põhjused kasvõi vähimalgi määral ebakindlaks teevad, nõnda et lõpuks jääks alles üksnes täpselt see, mis on kindel ja kõigutamatul.

Comment [L5]: Üleminekulõik 4. juurde

Kelleks ma ennast niisiis seni pidasin? Teadagi inimeseks. Ent mis on inimene? Kas ütelda: mõistusega loom [*animal rationale*]? Ei, sest seda tuleks küsida, mis on “loom”, ja mis on “mõistusega”, ja nii satuksin ühe küsimuse juurest mitme ja keerukama ette; ja mul pole ka enam nii palju aega, et tahta seda seesuguste peensuste peale raisata. Vaid pööraksin siin tähelepanu pigem sellele, mis iseenesest ja loomupärasel teel mu mõtlemisele end pakkus iga kord, kui uurisin, mis ma olen. Esiteks märkasid mõistagi, et mul on nägu, sõrmed, käed ja terve liikmete masinavärk, mis on nähtav ka laibal ja mida ma tähistasin nimetusega “keha”. Peale selle märkasid, et ma toitun, kõnnin, aistin ja mõtlen – need tegevused omistasid küll hingele. Aga mis hing on, seda ma kas ei uurinud või kujutlesin millegi peenena, nagu tuul või tuli või eeter, mis on laiali levinud mu tihkematasse osadesse. Seevastu keha kohta mul kahtlusi polnud; arvasin, et tean täpselt ta loomust ja kui ma ehk oleksin proovinud kirjeldada, millisenä ma teda vaimuga haarasin, siis oleksin selgitanud nii: ma mõistan keha all kõike, mida saab mingi kujuga piiritleda, kohaga ümbritseda; mis täidab ruumi nii, et see välistab temast kõik teised kehad; mida saab tajuda puudutuse, nägemise, kuulmise, maitsmise või haistmise, ja samuti liigutada paljudel viisidel, mitte küll ise, aga seda võib teha kes tahes teine, kes teda puudutab – nimelt olin arvamusel, et keha loomusesse ei kuulu mingil juhul see, et tal on jõudu iseennast liigutada, samuti aistida või mõelda. Tõepoolest, olin hoopis üllatunud, kui mõnedes kehtes selliseid võimeid leiti.

Comment [L6]: Küs4: mina piirid, varasem arusaam

Aga mis siis, kui ma nüüd eeldan, et keegi pettur, ülimalt võimas ja – kui on lubatud nii öelda – pahatahtlik, on näinud [1644] vaeva ja eksitanud mind kõiges, nii nagu on suutnud? Kas ma võin siis kinnitada, et mul üldse midagi on sellest kõigest, mida ma äsja ütlesin keha loomusesse kuuluvat? Uurin, mõtlen, kaalutlen – midagi ei selgu; väsin ära ühe ja sama tarbetust kordamisest. Aga kuidas on sellega, mida omistasid hingele? Toitumise või kõndimisega? Kui mul keha enam ei ole, siis pole ka need midagi muud kui väljamõeldised. Aistimine? Ka see ei sünni ju ilma kehata, ja vägagi sageli olen unes näinud end midagi aistivat, ja pärast taibanud, et ma seda aistinud pole. Mõtlemine? Leitud: see on mõtlemine⁵, üksnes seda pole võimalik minust ära rebida. Mina olen, mina eksisteerin; see on kindlalt teada. Aga kui kaua? Küllap niikaua kui mõtlen; võib ju juhtumisi ka sündida, et kui katkestaksin mõtlemise täiesti, siis lakkaksin üldse olemast. Nüüd ei tunnista ma midagi muud kui ainult seda, mis on paratamatult tõde; niisiis olen rangelt võttes üksnes mõtleval asi [*res cogitans*]⁶, s.t vaim, hing, intellekt või aru – sõnad, mille tähendust ma varem ei teadnud. Ent olen tõene asi ja tõeliselt eksisteeriv; aga mis laadi asi? Juba ütlesin: mõtleval.

Comment [L7]: Küs4: kealisuse tõrjumine petturi-hüpoteesi abil

Mis edasi? Kujutlen⁷: ma ei ole see liikmete kogum, mida kutsutakse inimkehaks; ma ei ole ka mingi peen õhk, mis neisse liikmeisse on laiali levinud, ei tuul, ei tuli, ei tolmu, ei hingus või mida iganes endale ette kujutan: sest ma eeldan, et need on eimiski. Eeldus püsib⁸: ent vaatamata sellele olen miski. Aga ehk on nii, et asjad, mida ma eeldan olevat eimiski, kuna

Comment [L8]: Küs5: mina definitsioon mõtlemise abil

⁵ Descartes läheb infinitiivilt *cogitare* üle verbaalsubstantiivile *cogitatio*.

⁶ Diskussioonis Gassendiga tõlgendas Descartes seda lauseosa järgmiselt: “...olen üksnes rangelt võttes mõtleval asi”.

⁷ Prantsuse versioonis lisatud: “...et näha, kas ma pole veel ka midagi muud”.

⁸ Lad. k *manet*; esimeses väljendades oli *maneat* – ‘Las see eeldus püsib’. Prantsuse versioonis: “Muutmata seda eeldust, leian end olevat endiselt kindel, et ma olen miski”.

ma neid ei tunne, ei erine tegelikult sellest minust, keda ma tunnen? Ma ei tea, selles asjas ma enam ei väitle; võin otsustada ainult nende asjade üle, mida ma tunnen. Ma tean, et ma eksisteerin; ma küsin, [1645] kes on see mina, keda ma tunnen. On täiesti kindel, et nii täpselt saadud teadmine minast ei sõltu neist asjust, mille eksistentsist ma veel ei tea; nõnda ka mitte ühestki neist, mida mõtlen välja kujutledes. Ka see sõna, *mõtlen välja [effingo]*, meenutab mulle mu viga: oleks ju tegelikult väljamõtlemine, kui kujutleksin seda, et ma olen miski, sest kujutlemine pole midagi muud, kui kehalise asja figuuri ehk kuju mõtteline vaatlemine [*contemplari*]. Aga ma tean juba kindlalt, et ma olen olemas ja et ühtlasi võib sündida, et kõik need kujud ja üldse kõik, mis on seotud keha loomusega, pole midagi muud kui unenäopildid. Seda silmas pidades näib mulle sama kohatu öelda: ma kujutlen selleks, et selgemalt aru saada, kes ma nimelt olen, kui öelda: ma olen küll juba üles ärganud ja näen mõnel määral tõelisust, aga et ma ei näe veel piisavalt selgesti, siis püüan magama jääda, et unenäod sedasama tõelisust mulle tõesemalt esitaksid. Niisiis tunnen ära [*cognosco*], et asjad, mida suudan haarata kujutlusvõime abil, ei puutu teadmisse, mis mul iseenda kohta on; ja vaim tuleb neist asjust⁹ väga hoolikalt lahuse hoida, selleks et ta tajuks ise oma loomust võimalikult selgelt ja täpselt.

Ent mis ma niisiis olen? Mõtlev asi. Mis see on? Teadagi kahtlev, jaatav, eitav, tahtev, mittetahtev, ning ka kujutlev ja aistiv.

Seda on tõepoolest palju, kui need kõik minu juurde kuuluvad. Aga miks ei peaks kuuluma? Kas siis pole see mina ise, kes ma praegu kahtlen peaaegu kõiges, kes ma aga siiski midagi mõistan, kes ma jaatan, et see üks on tõde, teisi eitan, ihkan rohkem teada, ei taha petetud saada, paljut kujutlen, ehkki vastu tahtmist, täheldan paljut, mis tuleb justkui meeltest? Kas on neis midagi, mis pole samavõrd tõde kui minu olemasolu, isegi kui alati magaksin, isegi kui see, kes mu loonud on, pilkaks mind nagu suudab? Mis nendest on mu mõtlemisest erinev? Millise kohta nendest võiks öelda, et ta on minust eraldi? See, et ma olen olemas, kes ma kahtlen, kes ma mõistan, kes ma tahan, on ju sedavõrd ilmselge, et mingit aredamat selgitust sellele pole. Aga see, kes kujutleb, on [1646] ju seesama mina; sest kui ka mitte ükski kujutletud asi pole tõeline. nagu eeldanud olen, siis ometi eksisteerib tõeliselt kujutlusvõime ise, ja moodustab osa mu mõtlemisest. Lõpuks olen samuti mina see, kes aistib ehk kes täheldab kehalisi asju justkui meelte kaudu. Ma näen ju ikka ja jälle valgust, kuulen müra, tunnen soojust. Need pole ehtsad, sest ma magan. Aga ma *näin* täiesti kindlalt nägevat, kuulvat, sooja tundvat. See ei saa olla ebaehtne; see on ainuomane sellele, mida nimetatakse "minu sees aistimiseks"; ja täpselt nii võetuna pole aistimine midagi muud kui mõtlemine.

Eelneva põhjal hakkab mõnevõrra paremini taipama, kes ma olen; siiski näib siiamaani – ja ma ei suuda hoiduda sellest arvamusest –, et kehalised asjad, mille pildid mõtlemises kujunevad ja millest meeled ise teavitavad, on palju selgemalt ja täpsemalt tunnetatavad kui see miski minu juurde kuuluv, mis kujutlemisele ei allu; ehkki on kahtlemata imekspandav, et asjad, mida täheldan olevat kaheldavad, tundmatud, mulle võõrad, on mulle haaratavad selgemalt ja täpsemalt sellest, mis on tõene, mis on tuntud, sellest, mis olen lõpuks ma ise. Ent ma näen, mis see on: mu vaimule pakub lõbu eksi minna ja ta ei talu enda surumist tõe piiridesse. Olgu siis pealegi, ja laskem ta ohjad kord täiesti lõdvaks, et veidi hiljem neid vajalikul määral pingutada – nii laseb ta end hõlpsamalt juhtida.

Vaadeldgem asju, mida üldiselt peetakse kõige selgemini haaratavaks: niisiis kehi, mida puudutame, mida näeme: mitte küll kehi üldiselt – sest niisugused üldised tajumused [*generales perceptiones*] on tavaliselt mõnevõrra segasemad –, vaid üht keha eraldi. Võtkem näiteks see vaha: alles äsja nõrutati ta kärkedest; mee maitset ei ole ta veel täiesti kaotanud; ta hoiab eneses kübekest lilledel lõhna, millest ta kogutud on; tema värv, kuju, suurus on silmaga

Comment [L9]: Küs6: kogu antud lõik tegeles kujutlemise tõrjumisega

Comment [L10]: Üleminek 6-lt 7-le, kujutluse taandamine mõtlemisele, meeletaju temaatika ettevalmistus

Comment [L11]: Üleminekulõik uue teema juurde

⁹ Prantsuse versioonis: "...sellest viisist asju mõista".

nähtavad; ta on jäik, külm, kergesti käsitletav, ja kui teda sõrmega lüüa, kumiseb ta; lühidalt – tal on kõik, mis näib olevat nõutav mingi keha võimalikult selgeks ja täpseks tunnetamiseks. Ent vaata: kõnelemise ajal nihutan ta tule poole; maitse jäägid kaovad, lõhn haihtub, värv muutub, kuju hävib; kasvab suurus, ta muutub vedelaks ja soojaks, laseb end vaevalt puudutada, ja kui puudutad, enam ei kumise. Kas seesama vaha püsib veel alles? [1647] Tuleb tunnistada, et püsib; keegi ei eita, keegi ei arva teisiti. Mis siis oli temas see nii selgesti haaratav? Kindlasti ei midagi sellest, milleni jõudsin meelte abil; sest kõik, mis kuulub maitsemise või haistmise või nägemise või puudutamise vai kuulmise alla, on juba muutunud: vaha ise aga on alles.

Ehk on vastus selles, mida ma praegu mõtlen: vaha ise ei olnud ju mõistagi see mee sulnis magusus ega lillede aroom ega valge värv ega kuju või heli, vaid keha, mis ilmus mulle hetk tagasi neil viisidel nähtavana ja nüüd teistsugustel. Aga mis see täpselt on, mida ma nii kujutlen? Olgem tähelepanelikud ja vaadake, mis jääb üle, kui eemaldada kõik, mis vahasse ei kuulu: ilmselt on ta vähemasti miski ulatuv, painduv, muutlik. Aga mis on see painduv, muutlik? Kas see, et minu kujutluses võib vaha teisendada ümmargusest kujust nelinurkseks ja sellest kolmnurkseks? Ei mingil juhul; sest minu mõistmise järgi on vaha võimeline loendamatuks hulgaks seda laadi muutusteks, aga loendamatu hulka ei suuda ma kujutledes läbi käia; niisiis ei tekita seda arusaamist [*comprehensio*] kujutlusvõime. Mida tähendab ulatuv? Ehk on ka see ulatuvus teadmata? Sest voolates muutub vaha suuremaks, veel suuremaks kuumutatult, ja kuumuse tõustes veelgi suuremaks; ja ma ei otsustaks õigesti selle üle, mis vaha on, kui ma ei arvaks, et see ulatuvus lubab erisusi rohkem kui ma iial kujutleda suudan. Seega jääb üle mõnda, et ma saa kuidagi kujutleda, mis see vaha on, vaid üksnes vaimuga tajuda [*mente percipere*]; kõnelen selle vaha kohta partikulaarselt, sest vaha puhul üldiselt on see selgem. Aga mis nimelt on see vaha, mida üksnes vaimuga tajutakse¹⁰? Ilmselt seesama, mida näen, mida puudutan, mida kujutlen, ühesõnaga sama, milleks ma teda algusest peale pidanud olen. Kuid siiski tuleb märkida, et tajumus [*perceptio*] temast¹¹ ei seisne nägemises, puudutamises ega kujutlemises ja pole iialgi seisnenud, ehkki mulle varem niimoodi näis; vaid see on üksnes vaimu vaatlus [*mentis inspectio*], mis võib olla puudulik ja hämu-[1648]ne nagu varem või selge ja täpne nagu nüüd – vastavalt sellele, kui palju tähelepanu ma pöoran ta koostisosadele.

Comment [L12]: Küs7: vaha näide tajumuste teadmiskindluse vastu

Siinjuures aga imestan, kuid võrd aldis on mu vaim eksimustele: ehkki ma ju arutlen eneses vaikselt ja sõnatult, ripun ometi sõnade küljes ja lasen end isegi peaaegu petta keeletarvitusest. Me ütleme ju, et näeme vaha ennast, kui ta on meie ees, ja me ei otsusta tema juuresolu üle värvi või kuju põhjal. Siit võiks otsekohe teha järelduse: niisiis tunnetatakse vaha silmanägemise kaudu ja mitte pelgalt vaimu sisevaatlusega – kui ma ei silmaks aknast inimesi tänavat ületamas, kelle kohta ma ütlen sama harjumuslikult nagu vaha kohta, et ma neid näen. Aga mida ma näen peale kübarate ja rõivaste, mille all võivad peituda ka automaadid¹²? Aga ma *otsustan*, et nad on inimesed. Ja nii taban seda, mida arvasin nägevat silmadega, üksnes otsustusvõime põhjal, mis on minu **vaimus**.

Comment [L13]: Küs8: otsustamise roll tajumises

Ent see, kes ihkab tavaarvamustest rohkem teada, häbeneb otsida kahtlemise alust kõneviisidest, mida on leiutanud rahvas, mistõttu jätkakem, pöörates tähelepanu sellele, kas ma mõistsin seda, mis vaha on, täielikumalt ja selgemalt esimesel korral – kui ma heitsin pilgu ja uskusin, et tunnetan vaha välise meelega, või vähemasti niinimetatud ühismeelega [*sensu communi*]¹³, s.o kujutlusvõimega? Või pigemini nüüd, kui olen hoolikalt uurinud nii seda, mis vaha on, kui seda, kuidas teda tunnetatakse? Kahelda selles asjas on kindlasti

¹⁰ Prantsuse versioonis: "...mida saab haarata vaid vaimu arusaamise abil".

¹¹ Prantsuse versioonis lisatud: "...või pigem tajumisakt".

¹² Prantsuse versioonis: *des spectres ou des hommes feints* "vaimud või tehisinimesed".

¹³ Oletatav võime, mis seostab viie meele andmed. Esmakordselt postuleeritud Aristotelese poolt.

kohatu; sest mis oli esimeses tajus selgepiiriline? Mida oli seal sellist, mida ei võiks saavutada mis tahes loom? Ent kui ma vaha eristan välistest vormidest ja vaatlen teda alasti, otsekui oleksin talt riided võtnud, siis ei saa ma teda tõesti haarata ilma inimvaimuta, ehkki minu otsustuses võib olla endiselt eksimusi.

Comment [L14]: Küs8: rahvaliku kõnepruugi ekslikkus

Kuid mida ütelda vaimu enese ehk minu enese kohta? Sest siamaani ma ei tunnista midagi muud minus olevat peale vaimu. [1649] Mis on see mina, kes paistab seda vaha nii selgelt ja täpselt tajuvat? Kas ei tunnetata ma iseennast mitte ainult palju tõsemalt, palju kindlamalt, vaid ka palju selgepiirilsemalt ja evidentsemalt? Sest kui ma otsustan, et vaha eksisteerib, selle põhjal, et ma teda näen, siis tuleneb sellest kindlasti palju aredamalt, et ka ma ise eksisteerin, sellesama põhjal, et ma vaha näen. On ju võimalik, et see, mida näen, pole tegelikult vaha; on võimalik, et mul pole ka silmi, millega midagi näha; aga kui ma näen või (mida ma enam ei erista) kui ma mõtlen, et ma näen, siis on täiesti võimatu, et mina ise mõtlevana ei oleks miski. Täpselt samuti, nagu ma otsustan, et vaha on, selle põhjal, et ma teda puudutan, tuleneb sellest jällegi sama – see, et ma olen olemas. Kui selle põhjal, et kujutlen, või mis tahes muul põhjusel – järeldub täpselt sama. Ent seda, mida täheldan vaha puhul, võib rakendada ka kõigele muule, mis paikneb väljaspool mind. Aga edasi: kui vaha taju paistis mulle selgepiirilisemana¹⁴ siis, kui olin teda teadvustanud mitte üksnes nägemisest või puudutustest, vaid suuremast hulgast kaalutlustest, siis tuleb tunnistada, et palju selgepiirilsemalt tunnetan ma nüüd iseennast, sest kõik needsamad kaalutlused, mis võiksid aidata tajuda vaha või mistahes muud keha, tõestavad veel enam minu vaimu loomust! Ent vaimus eneses on peale selle veel sedavõrd palju muud, mille põhjal on võimalik temast selgepiirilisemat teadmist saada, et pole ilmselt tarvidust midagi lisada selle põhjal, mis ulatub temani kehast.

Comment [L15]: Vahekokkuvõte, küs7-8 laiendamine kogu tajuväljale

Ja näe, iseenesest olen lõpuks jõudnud tagasi sinna, kuhu tahtsin. Kuna ma nüüd tean, et kehi tajutakse ainuomasel viisil üksnes intellektiga ega mitte meeltega või kujutlusvõimega, ja mitte selle põhjal, et neid puudutatakse või nähakse, vaid üksnes selle põhjal, et neid mõeldakse, siis tunnetan ma täiesti selgesti, et ma ei taju midagi kergemalt ega evidentsemalt kui oma vaimu. Et aga harjumuspärane vana arvamus ei lase end nii kiiresti kõrvale lükata, siis meeldiks mulle siin peatuda, et uus teadmine kinnistuks sügavamalt mu mällu pikemaegse meditatsiooniga. [1650]

Comment [L16]: Küs9: lõppjärelused

¹⁴ Prantsuse versioonis: "selgema ja selgepiirilisemana"; lauses allpool "evidentsemalt, selgepiirilsemalt ja selgemalt".